

כ"ג אלול תשנ"א

שאלה: הנומרי את הרב: מדוע אדם כל כך שונאים את הנוי? תמה הרב: זאת — מגן לך? הריאה — השיב הנומר — שכל בוקר אתם מברכים: "שלא עשני גוי", חייך הרב והשיב: וכל בוקר אתם מברכים: "שלא עשני אשה" — האומר שאנו שונאים את שותופינו?

הבדיחה — בדיחה, אבל כל אחד יאמר: הרושם שלי מברכה "שלא עשני אשה" הוא של תיירות והתנשאות הגבר מתוך, ולוול והשפלת ערך האשה — מאידך. בכלל ידע שמעמד האשה ביהדות — גבוה, ומדת אפליית — גבוהה. גם בזה תיחדות היא עוד שרד מאונן מתקפת ימי קדם.

ובכן — אם אין אפליית האשה, אם שווה היא לגבר בכוונת ובאפשרות להגיע לשיא, מדוע פטורה ממצוות עשה שהזמן גרמן, מדוע הוטלו עליה פחות מצוות?

משום, משום עליונותה על הגבר אין היא זקוקה לכל כך הרבה מצוות מצבילות מרסנות והרסניות. מפתיע? משונה? הן אמרנו שהכל תלוי בנקודת המוצא, בדרך הקדומה של הסתכלותך על החברה.

ובכן — בברכות השחר אנו מודים ומברכים את הבורא על שויכנו — כיהודים — באפשרות ליום מצוות הנוהגות לנו טעם לחיות וטעם בחיים, והמביאות אותנו לחיי הנצח העילאיים. היה הדיבור של פטורים ממצוות: גוי — פטור לגמרי (פרט לשבע מצוות בני-נח), עבד כנעני — חייב יותר, אשה — חייבת בכל, פרט למצוות עשה שהזמן גרמן, ועל כן זה סדר ההדחיות: "שלא עשני גוי", כי אם יהודי שהיית במצוות. "שלא עשני עבד" — כי אם בן חליון שהיית יותר מעבד. "שלא עשני אשה" — שבשל גודל חשיבותה המיוחדת של האשה, כפי שיתבאר בהמשך, אינה יכולה להזניח חלקים מהמצוות שהיו חייבים עליה. ומצוות לקיים מצוות המוחייבות דוקא בזמן זבשעה מסוימת (כמו הפיקוח שזמן החתום קבוע) — ופטורה ממצוות עשה (בלבד) שהזמן גרמן, ואילו הגבר, שמפקדו בבית ובעבודה טובלים דיחוי בזמן הדרוש לקומן — חייב גם בהן. (חוספתא לברכות פרק ו', 18). אך זה רק רובד אחד, והיציג של הנושא. נראה כי קיימים רבדים עמוקים יותר, שיש לתת את הדעת עליהם.

לאמר — הגבר נותן לפומה האשת. רחוק הוא מהשלמות הדתית-מוסרית, לעומתה — הרכיבה, הנוחה יותר מעצם טבעה. לקוי לה באופי הגבר גרם לתעמים עליו חובות — תורה, ששותפתו פטורה מהן, הגבר המחפש שלימות, זקוק לקיים תמיד של מצוות כסכר מגן מפני ששף יצירו העינים ריק במצוות המצא מרובד לנפש הספורה, הנאבקת על זוהרתה הרוחנית. רק כך שילם תפקידו, לו היה שווה לאשה במצוות — היה זה אטום עבורו. הוא זקוק למגן גדולה ממנה, ועל כך הוא מברך שלא עשני — במצוות — שווה

שנתינו
ספר האגדה
38 24

"שנות דור ודור" (2) מתחילות בבריאת האדם, "ויברא, אלהים את האדמה, וצמצמו, וצמצמו, אלהים ברא אדם", זכר ונקבה ברא אדם" (3). איש ואשה — כאחד — שייכים לצלם אלהים. יום שני צודדים של צלם אלהים.

לפעמים נפגשים בנטושים של חז"ל שנראים כפוגעים וממעטים את כבוד האשה, כגון "שנים דעתן קלה עליהם" (4). בודאי שאינו כן, שהרי בתורה מקומה מלמדים אותנו חז"ל להקפיד בכבוד נשים" (5). כגון בסדרי בית דין (6). וכן בסדרי בית המקדש וקדושים, יש שומת לב מיוחדת לכבודן של הנשים (7).

בגמרא נבא קמא נמצאת הגדרה יסודית: "השנה הכתוב אשה לאיש לכל ויניין שבתורה" (8). כל הטענות וכל הכלבולים נדבנים מכך שתרופסים את התורה כצורה מסולפת לאור מאמרים כדודים. יש לראות את הפרה בתמימותה ושלמותה ולא "דבר ד' צו לצו, צו לצו, קו לקו, קו לקו" (9). "תורת ד' תמימה" (10). לפני הכל הודיענו חז"ל כלל יסודי: שנתורה" אלו מללים ברורות מאוד: "השנה הכתוב אשה לאשה, לכל הידנים שבתורה" (8). הקווה היסודית היא השוויון. זה האלף שבאלף. רק אחר כך קיימים כמה פרטים בהם אין שוויון. אבל אין התנין מתחיל מן הפרטים. אין זה צודק ואמיתי להתחיל מאי-שוויון. הכלל הוא השוויון, שנתורה בצלם אלהים שבאדם. "ויברא אלהים את האדם בצלמו, בצלם אלהים ברא אותו, זכר ונקבה ברא אותם" (3). הזכר והנקבה שייכים נפשות לצלם אלהים שבאדם. יחד עם זה, יש גורמים, אבל לא התחילים מפרטור אלא משוויון, נפא-גינה יסודית בכל הגישה לנושא, הכלל היסודי הוא האחדות, האחדות הכלל-ישראלית, האחדות האלהית, האמת הגדולה של שלמות ותמימות. כשמתחילים מן הגורמים מרפעים כלבולים של קטנות, רק מתוך הכלל הגדול הכלל-כללי של "השנה הכתוב" יש מקום לבידורי הבחנות.

המרבנות המיעדות להחזיר גברים. על כן בוטחו את החורה, ספר ה' בראש וראשונה על אמונת הנשים ומסירותן. בכל תקופות המדינה והירידה בעמנו — מדיגשים חז"ל — כי דוקא הנשים המצוינות טיפחו את נבטי החחייה והתקומה. בזכות נשים דוקיות וכו ישראל להגאל, ולכן הדגישו חז"ל, "כשם שמעדת לישראל שישים רבוא בניאים, כך עמדו להם שישים רבוא נביאות" (האם השירים רבה ד' כ"ב) שהאשת, ככבר, מגיעה לפסנת הישגי האדם בעולם, לנבואה.

האם שמת לב כי אחרי גמר כל שלב בבריאת העולם, נאמר "כי טוב", או לאחר בריאת אדם לא נאמר, עד שבנויה חיה, ורק או טובה: "כי טוב" או טובה? אין אדם נקיא, אדם, אלא בזכות אשתו, ורק שניהם כאחד קרויים אדם (יבמות 51). לשלמות העולם נבראה האשה, לא להחליף את האדם בלבד. על כן לא נאמר: לא טוב לאדם להיות לבדו, כי אם: "לא טוב היות האדם לבדו, כשתגבר לבד, שריו העולם בלא-טוב, גם כשהוא בן צדק.

לאשת: דוק: בשלילה דוקא. אינך מברך, "שעשני גבר" — אין בזה משה. כי מאחר ואני גבר — תודה לך, שלא השוני לאשה במצוות שנתן לי יותר, כי אני זקוק ליותר.

האשה מברכה — "שעשני כרצונך", מודה אני (בבריאה נבפתי, כשלמה עם מותו) על יתרוני, בשלמות מוסרית ואישית. יתרון המהווה לי פחות וסיונות וקשיים. שעשני כרצונך — תודה שכן, הוא רצה לכוראני, בחרונו. (צונו, משמעת: הסכמת האלה ונחלת דוח, יהיו לצדן אמרי יי). האשה מברכת את אלה — כפי שחשבו קודם — נכבדת, מקבלת דין בחוסר בריחה, מפסידה בחלומה: שעשני כרצונך, נהפוך הוא, רואה היא בשתורות מחלק ניכר של אמצעי החינוך, הבעת אמון אצלך במשמעתה המוסרית והשעמית. מכירה היא בנכונותה הפנימית להתמסר למשרה, באמונתה הגלושה להפקידה היחיד, ופחותה אצלה סכנת הפחיתים בעת בצוע ייעודה. על כן אין צורך להשתמש כלפיה בכל התקנות

אשה — יותר אלהית

גם העד הרוחני הנשמתי של האשה עליון יותר משל האיש: בפעת בריאת האיש אמר ד' "נעשה אדם" (33) בלשון רבים, בשיתוף כוחות שמימיים, בהתעצות עם מלאכים (33). לעומת זאת לגבר חמשה נאמר: "אעשה לו עזר כנגדו" (34), ללא שתמות מפליא של מעלה, אשה מופיעה שלמות צורת האדם. היא יותר אלהית, סמאיש.

תכונה האשה יסוד הבינה שבה מואר עלידי הלכה אמת. האיש בהפילחו עם שחר מברך שלא עשני אשה" — האשה עונה בברכה תשובה: "עשני כרצונך". לכאורה אפלייה האשה. אך לא, המלה "כרצונך" — של הקב"ה. היא מלה גוולה. יש בה תוכן עמוק — זו יותר קירבה אלקית משמעותה שאשה פחות אנושית יותר אלקית. הגבר נברא מן האדמה — העפר ורק אח"כ נופחה בו נשמה אלקית. פירושה, בחומר העפר העבור נופחה נשמה היים אלקית. או החומר מבנו נוצרה האשה אינו עפר גם אלא היא נלקחה מתגוף של הגבר כשכבר הכלל את נשמת החיים האלקית. הגבר מתחיל מהעפר הגס. והאשה מהצלע הנוצרה והחילה כבר רוח אלקית — מגוף חי. איך יש להתפאר בזה. מותר האשה מן האיש. מעתה, "כרצונך אינה מילה המצינה מצב של בדיעבד. כפי שהוא רצה. ויש בה צליל של מיען השלמה מחוסר בריחה ליהודי לעומת הדעתו של הגבר בכיובתו שלא עשיוה אשה. עונה האשה בתקיעות מתוך הכרת ערכה: נעשיתי. כרצונך. כפי שרצה אלקית לעשותני — יצירה מיוחדת. בריאה של גוף חי מגוף חי בעל נשמה אלקית. ענין המביא להתעלות גוולה. הרגשה אינסטינקטיבית ורוחנית. רצונו המלא. שלימות היצירה בעולם — צלע מגוף חי. ויכן ה' אלקים את הצלע" (בר' ט"ב פס' כ"ב). הבנין שבינה-יחידה בו. ההבנה המעמיקה מברכה זו בניגוד לחפיסה השטחית מוטבת היטב ע"י ההבדל בין המיפה האלקית השלימה לבין המיפסה אנושית הרגילה. וכאן יש תשובה לשאלה מדוע נקבעה ברכת הגבר כפי שנקבעה.

שעשני כרצונך (36)

אחרי שהדגישו חז"ל ש"בינה וילדה באשה" (29), אפשר להבין שהנבטונים הנראים כמעטת האשה, נאמת אינם כן. נוסח הברכה "שעשני כרצונך" אינו מעצום אלא כללית בולבת. האשה יותר "כרצונך". כרצונך ד' (37), האשה פחות אנושית מהאיש, אבל יותר אלהית. יש לה יותר הכנה לקבל את האלהי (38). העילאיות האלהית הזאת היא ה"בינה היתירה" שנאשה.

כשנצרך יחד את התכונות המיוחדות הללו של האשה יתברר שיתודה של האשה הוא אמנם הגד הנפמי שבבנין האומה. הצניעות, היגיונות, הפנימיות האלקית שבה. כל אלה ענינים אישיים — אינדיבידואליים. גם בהי האומה יש להבחין בין הצבוריות — רשות הרבים והפקידויה, לבין הפרטיות — רשות היחיד ואחריותה. כך הוא הסדר האנושי. האמת האשורה לצודים הפרטיים בסדר הבריאה ייעדה לבנות צד יסודי-פנימי זה. ואילו התפקיד הצבורי, המבליט יותר את היכולת האנושית האקטיבית כמו מלכות יותר סדרי הנהגות תעם. יתרון לגבר.

גם כאמורה עצמה יש חלק שניתן לקרוא לו החלק הנשי. האמונה אינה רגש כדעת טועים. אך אינה גם שכל. זה מהו למעלה מהם. השכל הרגש הם שני גויליים של נפש וואים. מקור שאדם בנושמה החיים שבאדם. הכלל הוא השרש והשפתה האלקית. הצלם שבו. וממנו משלשלות מדרגות של שכל או רגש. אדם שיהא רק שכל או רק רגש איננו גורמלי, אך יש חילוקי מדרגות. האמונה היא חיים — צידק באמונתו "יחיה". הגדרת האמונה אינה ממוצעתה ולא בשכל ולא ברגש אלא היא חיוניות האדם. האשה במותה ובזמורה היא גילוי חלקה האחד של חיוניות החיים שבאדם. אך לא חלק נפרד אלא חלק הקשר בחלק המשלים שבגבר. ויחידו תואמנם ושואמים אל השרש — מקור נשמה החיים שבאדם. "ויקרא שם אדם". ויהי הגישה השלימה — האורגנית והתודית, לא החיכות והתיכות. יצוצות יצוצות. אלא מיקשה אתה של "זכר ונקבה בראם". שלימותו ור תמימה היא בהבנת החורה, "חורת ה' תמימה" ואו מביאה גם שלימות לנפש ששיבת נפש.

בזנה יתירה

אצל חז"ל נמצאת סממנה מיוחדת, קוספליטנט לנשים. בפרק הראשון של פרשת בראשית מסופר באופן כללי על ששת ימי בראשית, ואחר כך חוזרים הדברים ביתר פירוט, מהפסוק "ויבן ד' אלהים את הצלע" (28), לומדים חז"ל: ש"נתן הקב"ה בזנה יתירה באשה יותר מבאיש" (29).

ספר האגדה והנבואה
אלף ה'כ"ג
ל"ט